

AKADEMIE U SV. MIKULÁŠE
SBORNÍK PŘEDNÁŠEK
2005/2006

PRAHA 2006

SLOVO ÚVODEM

K jedné z tradic Církve československé patřilo úsilí o soustavnou myšlenkovou práci, pokud možno provázenou vzděláváním dospělých. Tyto snahy byly přiškrceny až i téměř zlikvidovány v důsledku církevněpolitické situace, jak se utvářela od roku 1948/9 a postupně se vyostřovala. Vzdělávání dospělých se u nás kladly téměř nepřekonatelné překážky právě v době, kdy v západní Evropě se průběžně rozvíjela pozoruhodná činnost "křesťanských akademií" (evangelických a katolických), o jejichž poslání a významu se ani dnes nepochybuje.

Po převratu 1989/90 mohla se u nás připojit k tomuto proudu Akademie česká a Akademie ekumenická. Pokud jde o Církev československou husitskou, chopila se tohoto téměř zapomenutého úkolu na konci roku 2004 její duchovně a kulturně plodná náboženská obec na Starém Městě pražském. Průběh prvního semestru tzv. Akademie u sv. Mikuláše zachytil Sborník ve zpracování ing. Ireny Štěpánové, která akademii iniciovala a organizačně zajišťovala. Do Sborníku byly zahrnuty teologické a filosofické úvahy, jak je publiku přednesli a k diskusi nabídli ochotní univerzitní učitelé a badatelé M. Balabán, L. Hejránek, J. Heller, M. Nakonečný, Z. Neubauer, M. Salajka a D. Toth.

Akademická setkání pokračovala semestrem 2005/6 a studie k této příležitosti zpracované a přednesené jako podnět k zamýšlení a rozhovorem se nyní opět mají stát dostupnými – jako druhy Sborník – širší obci zájemců a veřejnosti.

Soudíme, že by nemělo valný smysl otisknout na tomto místě "editoriál", jak je to nyní zvykem u odborných časopisů – tj. prezentovat jednotlivé příspěvky a komentovat je. Čtenář sám nahlédne do Obsahu a pozná, že jsou různorodé, že ho nechtějí oslovovat nějak programově, nýbrž že se mu nabízejí k výběru témata, jež případně sledá jako sobě blízká. Vedle úvah týkajících se víry, církve a teologie dostalo se tentokrát opět i na další okruhy lidského myšlení a bádání – na matematiku a na politiku. Laskavostí pana Karla Hyžířády přetiskujeme zde i jeho odvažnou a inspirativní studii o islámu, jeho kultuře a politické aktivitě. Myslíme, že řadu čtenářů tentokrát potěší i aktuální úvahy tzv. feministické teologie o ženském údělu a ženství. A nakonec: Tento Sborník chce být též upozorněním, že Akademie u sv. Mikuláše bude pokračovat dalším semestrem; je otevřeným forem, na něž jsou k svobodnému přemýšlení všichni srdečně zváni.

Milan Salajka

© Náboženská obec u sv. Mikuláše, 2006

Illustration © Lumír Čmerda, 2006

AKADEMIE U SV. MIKULÁŠE - SBORNÍK PŘEDNÁŠEK 2005/2006

Vydala Církev československá husitská v edici Blahoslav pro náboženskou obec u sv. Mikuláše Praha 1 - Staré Město, Staroměstské náměstí

Vydání první, vyšlo v roce 2006

Obálka a kresba: Mgr. Lumír Čmerda

Uspořádala: ing. Irena Štěpánová

Redakce a grafická úprava: dr. Helena Noemí Bastlová

Tisk: Tiskárna Faster

ISBN: 80-7000-042-2

me znovu a lépe pochopit, k čemu nás to Ježíš vlastně vyzývá. Ježíš je vrcholný svědek a především činitel víry (nebo také činitel pravdy, neboť v hebrejštině a aramejštině víra a pravda náleží etymologicky a významově k sobě). Křesťané si však z tohoto činitele a svědka víry udělali předmět víry. Pochopit správně Ježíše vyžaduje tedy - mimo jiné - jít zpět k samotnému Ježíšovi a neopakovat ten osudný chybný krok, ovlivněný řeckou, resp. helénistickou tradicí. Takový návrat není a nebude ovšem samoúčelný, ale má nám otevřít cestu kupředu. Víra totiž nemá žádný předmět, k němuž by se ustavičně vracela; k předmětným skutečnostem se vztahuje jen proto, aby s nimi něco podnikla, aby je změnila, aby něco učinila pro jejích nápravu, pro nápravu věcí vůbec. Ježíš to vyjádřil tak, že víra je na počátku třeba jen tak malá jako zrnko hořčičné, ale že roste a posléze proměňuje všechno tak radikálně, jako když horu přemístíme do hlubin moře. To nemá samozřejmě ospravedlnit pokusy o změnu toku řek, které jsou nedomyšlené, ale jde o vyostřenou opozici proti pokusům o recyklizování lidského života vcelku (ne pouze jeho okrajových stránek).

Žijeme v době nové náboženské a mytizující vlny; mnozí chtějí dábla vyhánet Belzebubem. Ježíš je nám vzorem, jak náboženským vlnám a filosofickým (přesně: pseudoofilosofickým) mýtům čelit a jak je překonávat, ne jak s nimi uzavírat shnilé kompromisy.

Ježíš jako výzva, vyšlo in: Souvislosti 1, 1990, č. 4, přetištěno s laskavým svolením autora.

Obsah

Slovo úvodem (<i>Milan Salajka</i>)	3
Hebrejské poselství a hebrejský jazyk (<i>Milan Balabán</i>)	5
Politická teologie v kontextu vědeckého diskurzu o demokracii (<i>Daniel Toth</i>)	11
Křesťanský advent (<i>Milan Salajka</i>)	35
Co je a co chce feministická teologie (Od autoritativního Boha nad námi k Bohu mezi námi a v nás) (<i>Jana Opocenská</i>)	44
Rozum a zkušenost Kde se bere matematika? (<i>Ivan Chvatík</i>)	55
Cirkevní existence dnes (<i>Zdeněk Kučera</i>)	69
Ženský prvek ve starém zákoně Stíny i světla (<i>Milan Balabán</i>)	85
Faleš a střet civilizací (<i>Karel Hvizďala</i>)	93
Ježíš jako výzva (<i>Ladislav Hejránek</i>)	99

CO JE A CO CHCE FEMINISTICKÁ TEOLOGIE

(OD AUTORITATIVNÍHO BOHA NAD NÁMI K BOHU MEZI NÁMI A V NÁS)

Jana Opočenská

Předložené téma je velmi rozsáhlé a obsáhlé. Jeden jeden výklad o něm bude nezbytně jen fragmentárním pokusem o to zprostředkovat vzhled do několika základních okruhů. Přitom nemíním o věci jen nezaújatě referovat. V delším životním vývoji se stala feministická teologická reflexe mou vlastní věcí.

CHARAKTERISTICKÉ RYSY FEMINISTICKÉHO TEOLOGICKÉHO DISKURZU

Teologie znamená doslova "řeč o Bohu". Každá teologie je zároveň věcí víry a kultury. Přijímá otázky a problémy určitého společenství věřících a hledá na ně odpovědi. Její odpovědi jsou vždy jen tentativní a prozatímní, kulturně a historicky podmíněné. Podobně jako v jiných vědních oborech i v teologii je významný moment změny. Když řeč o Bohu tuhne a stává se nehybnou, přestává společenství věřících sloužit a utiskuje. Dehumanizačně působí jen křiklavé podoby dominance a útlaku, ale už i jemné formy nadřazenosti, ukryté ve fixovaných kulturních obrazech. Jestliže teologie není neustále otevřená transformaci, přestává být živícím chlebem a stává se kamenem.

Ve druhé polovině 20. století, pod vlivem tzv. druhé vlny ženského hnutí, začaly vznikat různé typy feministické teologie (nadále jen FT). Jsou nedílnou částí tohoto hnutí. Na rozdíl od ne-feministických teologií, které většinou ženskou otázku ignorují, výchozím bodem feministické teologické reflexe je zkušenost marginalizace žen, jejich odsunutí na okraj a až i určitého zmrzačení jejich lidsví - ve smyslu sociálním, intelektuálním nebo fyzickým. Tato specifická "řeč o Bohu" vzniká z bolesti, z poranění. Vzniká mezi ženami, které si začaly uvědomovat svou situaci a podnikají kroky k tomu, aby ji změnily. Na akademické půdě a v církevních pospolitostech již řada věřících žen přestala pouze opakovat to, co již bylo teologicky vytvořeno a vysloveno. Samy začínají svou víru artikulovat a žít.

V negativním vymezení - čím FT není - snad zřetelněji vynikne podstata věci.

1. FT není ničím zcela novým. Navazuje na zasutou a potlačovanou, údajně nedůležitou tradici víry a zkušenosti žen minulých dob. Teoložky, které o své víře a o životě přemýšlely, které učily a psaly, měla snad všechna

významná světová náboženství. Měla a má je také židovsko-křesťanská tradice. Jako věda se začala FT intenzivně rozvíjet teprve v minulém století, ve Spojených státech. Teprve tehdy bylo zvidavým ženám, ženám, které chtěly vědět, dovoleno studovat na teologických vysokých školách.

2. FT se neděje v izolaci. Nevzniká primárně v osamělých pracovnách, ale v dialogickém procesu: mezi ženami, které přednášejí a přednášenému naslouchají, které spolu hovoří o tom, co vnímají, prožívají a studují, v seminářích, na konferencích a při různých pracovních setkáních. Písemné práce, články a knihy pojmenovávají a systematizují nové poznatky. Permanentní základnou je život, včetně všech jeho prvků a částí, které androcentrické pořádky skutečnosti trivializuje.

3. I když je FT zápasem žen o vlastní spiritualitu, není jen teologií žen pro ženy, jak se někdy uvádí. Chce ovlivnit celou oblast tradiční teologie a všest k její rekonstrukci. Muži jsou partneři na cestě k osvobození. Jejich součinnost se vítá, pokud jsou ochotni vzdát se svých dosavadních privilegií. Cílem tohoto teologického úsilí je plné, integrované lidsví všech a dobré přežití veškerého života.

4. FT není jen prací hlavy, jen věcí intelektu. Klade hodnotu celé tělo a všechny smysly. Tělo se radikálně rehabilituje. Je svaté. Americká teoložka etička Beverly Harrison připomíná, že všechno poznání je vlastně zprostředkováno tělem. Rozum a cit jsou dva aspekty lidsví, které se prolínají a doplňují. Ženy v této teologii projevují smysl pro dramatické vyjádření. Liturgie, zpěvy, modlitby, rozhovor nad Biblí, ale také pohyb, tanec, Bibliodrama - to vše se stává výrazem této existenciální řeči o Bohu.

5. FT není žádný univerzální, jednolitý fenomén. Existuje jen v plurálu. Rozvíjí se. Samozřejmě dochází i k napětím a obsahovým konfliktům. V procesu zrání se diferencují pohledy a stanoviska. Usiluje se o to, aby se nepřerušil dialog a aby nedocházelo ke vzájemnému kaceřování nebo kari-kování. Bylo by zkreslené představovat si, že např. americké reflexe se beze zbytku ujímají kdekoliv jinde. Analýza tzv. ženské otázky - což je napořád problematika vztahů mužů a žen - a její řešení vždycky nutně vyrůstají z daného kontextu. V současnosti je FT již fenoménem globálním. Např. "Slovník feministických teologií", publikovaný v USA před deseti roky, neformuje jen o hlavních rysech FT v severní Americe nebo v Evropě, ale také v Africe, Asii, na Pacifických ostrovech a v Latinské Americe.¹

Problém feministické kritiky v jednotlivých světových náboženstvích by vyžadoval zvláštní pojednání. Sumárně lze konstatovat: mimo křesťanství tato kritika pokročila nejdál v židovství. Na transformaci se pracuje již i

v islámu, buddismu, hinduismu a dalších tradicích. Ženy, které žijí v těchto tradicích, kritizují patriarchální a androcentrické prvky ve vlastním dědictví a znovu si přivlastňují příspěvky a zkušenosti minulých sester ve víře. Také již vstoupily do vzájemného mezináboženského rozhovoru.

V následujících kapitolách bude pojednáváno jen o křesťanské - resp. židovsko-křesťanské feministické reflexi.

ŘEČ O BOHU A K BOHU

Charakteristické jsou následující momenty:

1. **Výroky feministických teologů o Bohu se vyznačují úsporností a zdrženlivostí.** V tomto bodě stojíme před tajemstvím života a pokoušíme se vyjádřit nevyjádřitelné. Důležitější než mluvit o Bohu je naučit se mluvit k Bohu - řečí přání, touhy a zápasu - existenciálně.

2. **Dosavadní řeč o Bohu v převládajícím teologickém diskurzu je proniknuta patriarchálním obsahem, a proto je nutné ji destabilizovat.** Prvním krokem je dekonstrukce a druhým rekonstrukce. Odmítá a dekonstruuje se představa Boha jako nezávislého, mocného suveréna. I když liší a svět stvoření nmluje, spočívá sám v sobě a ničtí lásku nepotřebuje. Škrta se metafora Boží všemohoucnosti. Nic neříká o Bohu, jen dokumentuje poškození, k němuž v teologii došlo tím, že se na ní podílela jen jedna polovina lidstva, jen muži - držitelé moci. Boží moc ovšem zakoušíme. Je to moc a síla lásky mezi lidmi a v mimolidském stvoření.

3. **Rekonstrukci ústředního pojmu podniká FT více způsobů, ale vždycky odmítá myslet o transcendenci v termínech nadvlády a nezávislosti.** Transcendenci, skutečnost, která nás přesahuje, vnímáme jako hluboce spojenou s imanencí, s tkanivem života. Život - i náš život je naplněn kvalitou, kterou je třeba označit jako božskou, Božství, Bůh, božské jednání. V zajištění mužského autoritativního jazyka se neodvažujeme pojmenovat pravým jménem to, co jako božské prožíváme: solidární pomoc, lásku, přátelství a odpuštění, tj. kvality, z nichž žijeme. Světově známá německá teoložka Dorothee Sölle mluví o fatálním procesu trivializace našeho každodenního života. „Mluví tak dlouho, kněží a teologové, že jsme oněměli. Zankli Boha do Bible a liturgie, místo aby se Bible a liturgie užívalo jako bryl na čtení pro pochopení našeho každodenního života.“² Americká radikální myslitelka Mary Daly navrhl užívat v řeči o Bohu místo substantiva verbum, sloveso. Transcendence je myšlena jako děj, na kterém se podílíme. Biblicky vyjádřeno - v Bohu žijeme, pohybujeme se a jsme (podle Skutků 17,28). Na téže linii, v navázání na židovského filosofa a teologa Martina

Bubera, pracuje i Američanka Carter Heyward, která tvořivě rozvinula teologii vztahu. Podle ní je třeba se odvážit a uchopit jedinou novozákonní definici Boha - „Bůh je láska“ (podle 1 Jan 4,8) a říci: „láska je Bůh.“³ Každý a každá z nás, ať je naše identita religiózní, nereligiózní nebo antireligiózní, žije v Bohu. Všichni jsme přibuzní, spojení silou, která přesahuje naši kapacitu tuto skutečnost vidět nebo jí rozumět.“⁴ Heyward stejně jako Daly nebo Sölle myslí a mluví o Bohu ve slovesech činnosti a životodárného působení, tedy jako o dění, na kterém participujeme. Bůh je podle ní „moc ve vztahu“, „svatá energie“, „naše svatá síla pro uzdravení a osvobození“, „naše síla milovat“. Nejen Ježíš, i my můžeme „božsky jednat“ ve světě (angl. to god), tj. ztělesňovat, inkarnovat Boha - lásku.⁵

Ve FT existuje konsenzus o tom, že jen neautoritativní a inkluzivní řeč o Bohu a k Bohu se může stát v postmoderní situaci opět relevantní. Všechny autoritativní a vylučné koncepty Božství jsou nevěrohodné. Řeč víry, stejně jako poezie, má být svobodná a pěkná, nefixovaná na zděděnou tradici. Boha lze vyžít s užitím nejrozmanitějších metafor: jako matku a ote, nejbližšího přítele nebo přítelkyni, sestru rádkylni, laskavou moudrost a svělo našeho života, zdroj a základ bytí, svatou, nás provázející přítomnost. Bez tlaku k dogmatickým formulacím a zajištěným definicím mluví Sölle volně o tom, kde a v čem tuší Boha: „je v moři a v oblacích, ve svíce, v hudbě - a ovšem v lásce.“⁶ Překvapivě a novátorsky se vyjadřuje o Bohu v brazilském kontextu pronikavá myslitelka Ivone Gebara. Nechce ani zavádět nějaké nové božstvo, ani náslně ničtí víru lidí, chce však dál postoupit v přijímání naší lidské odpovědnosti tvářtí v tvář života. Když se zabýváme velkými otázkami přežití lidstva a planety Země, personální metafory v řeči o Bohu, zvišť mužského rodu, nejsou věci přiměřené. Gebara často sahá k paradoxu. Podle ní Bůh je vztážnost i osoba. „Bůh je miza, síla lidského života - a také miza života ve stromech, v květinách a ve všem, co existuje. Analogicky Bůh je muž, žena, vánek, hurikán, něžnost, žárlivost, soucítění, milosrdenství: Tajemství.“⁷

VÍRA A ŘEČ O JEŽÍŠI KRISTU VE FEMINISTICKÉ PERSPEKTIVĚ (CHRISTOLOGIE) Je charakteristické, že se nepředpokládá jen jedna pravda o Ježíši z Nazaretu, kterého první křesťané nazývali Christos, Pomazaný, Mesiáš. Existují různé feministické christologické koncepty. Mně je zvišť blízký koncept, který vychází ze skutečnosti vztahu. Ježíš je náš uzdravující a osvobozující bratr. Ztělesňuje mezi námi přítomnost lásky, moc lásky v dějinách. To je volný citát z knihy C. Heyward o christologii, ve které promyšlí otázku, co znamená být křesťanem, křesťankou.

Nyní uvedu několik christologických tezí:

1. **Ježíš má pro nás význam jako paradigma a zmocnění.** V Ježíši byl osvobození Duch a ten působí také nyní a zde, mezi námi a v nás. Můžeme se navzájem uzdravovat a osvobozovat. Záchrana - v klasické christologii se mluví o "spásě" - záchrana je pokračující proces. Dnes je do něj třeba zahrnout i přírodu, mimolidské stvoření. Jsme odpovědní za všechny a za všechno, kdo a co je marginalizováno a trpí. Inkarnace, Boží vtělení pokračuje. Užívá se termínu "incarnatio continua".⁸ Boží slovo, slovo lásky se stalo tělem v Ježíši Nazaretském a stává se tělem všude tam, kde se daří Božímu království, tj. ve společenství Boží přítomnosti.

2. **Ježíše vidíme uvnitř židovské tradice.** Byla to pro něj živá tradice. Chtěl ji reformovat. Všechny protizhřidovské rysy christologie, i s jejími zárodky už v Novém zákoně, se odmítají. Je významné, že Ježíš otevřel vstup do židovského dědictví všem lidem a národům.

3. **Ježíš představuje zářez v dějinách patriarchátu.** Ve své patriarchální komunitě a společnosti se stal rušitelem pořádku. Odmítl nadřazenost a kontrolu lidí nad lidmi a užít násilí. Pro feministické teoložky je významný Ježíšův výrok, celkem nenápadně tradovaný v evangeliu Matoušově (20,25-26a). Svolal své učedníky a učednice a řekl jim: „Víte, že vládci panují nad národy a velící je utlačují. Ne tak bude mezi vámi.“ Zde tradice zachovala zřetelně odmítnutí každé dominance lidí nad lidmi.

4. **V Ježíšově osobnosti ženy spatřují integraci racionálního a citového elementu.** Podle svědectví novozákonních evangelia mimokánonických pramenů byl Ježíš spontánní, soucitný a rozhodný. Měl dar představitosti a vnitřní svobody. Dovedl sloužit a přitom se nevzdával své identity. Dovedl říci "já" bez bázně a bez nadřazenosti. Byl otevřený vůči každé lidské bytosti: vůči ženám stejně jako vůči mužům, vůči Židům a ne-Židům, chudým a bohatým, marginalizovaným nemocným a představitelům moci. Věděl, že rybáři jsou schopni i jiných věcí, že nemusejí provázdycky zůstávat u svých sítí. Věděl, že nemoci, které neohrožují život, je možno léčit ve svátečním den. Věděl, že není nutné vyhýbat se těm, kdo jinak myslí a věří, např. cizincům a ženám.

V Ježíšově životním příběhu a v jeho řečech má prvořadé místo Boží království. Tento starobylý a trochu tajuplný výraz označuje společenství těch, kdo se pokoušejí žít podle Boží vůle a v Ježíšově duchu, tj. ve spravedlnosti a lásce.

Obraz Ježíše, načrtnutý křesťanskými feministkami, může vzbuzovat pochybnosti: nedochází opět k idealizaci? Nestává se Ježíš novou super-

hvězdou? K tomu bych jen poznamenala, že v dochovaných pramenech chybí zřetelnější náznamy, že Ježíšova osobnost uzrávala postupně - stejně jako tomu je u nás - pod vlivem lidí mu blízkých a v opozici vůči odpůrcům.

5. **Co s křížem a vzkříšením?** FT vykládá Ježíšovo ukřižování v jeho historickém kontextu jakožto brutální dějinnou událost, čin římského násilí. Římané popravovali tímto krutým způsobem povstalce, uprchlé otroky - muže a ženy, pachťáře - nájemce, kteří nemohli zaplatit dluhy. Ježíš byl židovský mrtvý, podobně jako mnozí před ním a po něm, protože se solidarizoval s ponížnými, protože slovy a činy ztělesňoval lásku a spravedlnost. Jeho ukřižování bylo poslední fází jeho konfliktu s patriarchální mocí. Zpochybňuje se spiritualizace Ježíšova ukřižování jakožto zadostiučinění Bohu za naše hříchy. Církev v dějinách faktu Ježíšovy smrti na kříži mnohokrát zneužívala: proti Židům, proti jinak věřícím, bezprávným, proti ženám. Prý je třeba - jako Ježíš - utrpět pokorně náš. Nerozlišovalo se mezi utrpením, kterému je možno a kterému není možno zabránit.

Není divu, že řada žen a mužů v církvích a mimo ně kříž odmítá jako nekrofilní symbol. V evropské kultuře se Kristův kříž stává náboženským symbolem nejasného, spíš odpuzujícího obsahu.

Co s křížem? Kříž je hrozné, nespravedlivé utrpení, k němuž dochází také v současnosti. Ježíšovo ukřižování je dobré si připomínat ne proto, že bylo mimořádné, ale proto, že se děje různými způsoby také dnes. Soudobá kultura vábí - kříž, utrpení nevnušat, nevidět. Žít v apartheidu střední vrstvy a mít před očima jiné symboly. Symboly fascinujícího technického pokroku, nádherná místa rekreace - nejlépe ve dvou - fantastické módní výtvory. A přece - zlo a zabraňitelné utrpení i nezabraňitelné utrpení s námi zůstávají. Ježíšův příběh, včetně jeho dramatického konce se vypráví proto, aby přerušil luzzi, že jsme ve vztahu ke zlu bezmocní. Aby nás povzbudil. Centrem krátkého životního příběhu tohoto našeho bratra z Nazaretu je vytváření spojení, tvorba společenství. V nás, mezi námi a ve světě se má zakořenit Boží láska. Taková je odpověď na problém zla.

A Ježíšovo vzkříšení, jeho zmrtychvstání? Bez instrumentů mytického výraziva prostě dosvědčuje, že moc lásky nelze vymýtit. Ježíše nebylo možno umlčet, eliminovat. Ani dnes nelze ze světa vymýtit touhu lidí po nezmarčeném životě pro všechny a pro všechno živé.

DŮRAZY FT V ANTROPOLOGII

1. Na prvním místě je třeba zmínit dekonstrukci dichotomií. Západní vědomí po staletí ovládalo hierarchické řazení skutečnosti do statických

dualismu: duch a tělo, rozum a smysly, kultura a příroda, prvek mužský a ženský, člověk a zvíře, rasa pánů a rasa otroků, práce duševní a fyzická, oblast veřejná a soukromá aj. Kdykoliv se tyto duality od sebe odtrhují a první polovina se připsuje nadřazenost nad tou druhou, pokřívuje se teorie a praxe. Ženy konstatují, že tendence polarizovat a hierarchizovat je v nás hluboko uložena. Patriarchát, i když silně narušený, je dosud ovzdušm, které mimoděk vdechujeme. Patriarchální "zamoření" postihuje také teologickou antropologii. Feministické teoložky začaly hledat způsoby, jak realitu vnímat a žít celostně. Zjišťují, že hierarchický dualismus pronikal do křesťanství hlavně z novoplatonské filosofie. Naproti tomu židovská tradice přitahuje náš pro nově jednotící antropologickou vizi ceně prvky. V čem tato vize spočívá? Žít plně s tělem a duší, nepodceňovat ani naši fysis, fyzickou stránku, ani duši - naši vztahovou síť. Orientovat se na to, co v posledu dává životu smysl, tj. na vztahy, přátelství, lásku, opravdové soucítění.

FT usiluje dále o to, aby se překonávaly antropologické stereotypy, tj. obraty o lidech, založené na předsudcích nebo na nedostatků kritického posouzení. Ozývá se protest proti stereotypnímu obrazu mužů a žen - co je mužské a co je ženské, ale také proti stereotypům o rasách, národnostech, společenských třídách a sexuální orientaci. Stále nově je nutné promýšlet a organizovat soužití, společný život v rodinách, ve státě, v církvích a v mezinarodních vztazích.

2. Dalším výrazným prvkem je překonávání antropologického pesimismu. O teologické antropologii - zejména evropské a zejména protestantské - se konstatuje, že je - až na výjimky pesimistická. Lidi pohrdá. Na jedné straně je bezmocné lidství a na druhé straně všemohoucí Bůh. Co my můžeme změnit? To je cynický postoj, který nevěří, že je možné naučit se dělat to, co je dobré. Podle Sölle se v křesťanství ukazuje příliš málo pochopení vlastní síly, skutečné sebejistoty a vysoké odvahy. Když věříme, že jsme stvořeni Bohem, že jsme Boží dcery a Boží synové, stvoření podle Božího obrazu, pak to eo ipso znamená, že jsme schopni lásky, přátelství, schopni změny, obratu. Takovým optimismem žijí novozákonní evangelia a tak je čtou feministické teoložky.

Sociologickým modelem Ježíšova hnutí nebyly masy nebo jednotlivá individua, ale skupiny. Přátele a přítelkyně, kteří s Ježíšem chodili, byli jím vysíláni sytí hladové, uzdravovat, šířit dobrou zprávu. Mnoho od nich očekával a věřil, že to dokážou. Evangelia Ježíšovy následovníky a následovnice neidealizují. Nejsou ani naivní ani cynická. Prostě pojmenovávají pozitivní změny, ke kterým dochází v součinnosti Boží a lidské energie. Kategorie

změny, obratu (hebr. *TEŠUVAH*) se stává centrální antropologickou kategorií.¹⁰ Je to "dar židovského lidu lidstvu". V kategorii změny, obratu je obsažena možnost nových řešení v životě osobním, společenském, v ekologii atd. Považme například, k jak převratné změně k lepšímu došlo ve 20. století v postavení žen. V nově nabyté svobodě se ženy nyní chápou svého úkolu nést spoluodpovědnost za budoucnost života na Zemi.

3. Místo extrémního individualismu vzájemnost. Emancipace individua se stala ústředním bodem moderny. Na tom ovšem není nic špatného. Aspirace mužů a žen stát se autonomními osobami s určitými právy a povinnostmi, byly a jsou oprávněné. Nedochází však v naší současné euroamerické civilizaci až k extrémnímu důrazu na individuum? FT proto zdůrazňuje velký význam vztahů a vzájemnou propojenost všeho života. Tuto spojitost vnímat je první důležitý krok. Je to však jen začátek. Vztahy vyžadují práci a stále úsilí o pozitivní změny. Vzájemnost - dobrý, vzájemný vztah - je proces. Vyžaduje receptivitu i iniciativnost. Nikdy není něčím hotovým nebo snadným. I v dobrých vzájemných vztazích bývá dost napětí a neklidu.

Carter Heyward charakterizuje vzájemnost následovně: Je to „dynamická situace ve vztahu, kdy je jedna osoba otevřená vlivu osoby druhé nebo druhých, druhého nebo druhé ovlivňuje a tento vzájemný vliv si uvědomuje. Žít ve vzájemnosti znamená měnit se a růst ve vztahu k těm, kdo se mění a rostou ve vztahu k nám. Znamená to působit na sebe tak, abychom se ve vzájemném vztahu plněji stávali sami sebou.“¹¹

PŘÍSTUP K BIBLI

Bible má v mém životě stále významné místo, ale můj vztah k ní prošel delším bouřlivým vývojem. Zejména pod vlivem ženského hnutí a poznatků feministicky orientovaných biblických odborníků. Na evangelické bohoslovecké fakultě jsme se samozřejmě učili pracovat s Biblí historickokritickou metodou. Když jsme se seznamovali s tím, že biblické texty obsahují některé vědecky a historicky sporné údaje, neotřáslo to v našich očích autoritou Bible pro víru a životní praxi. Bible pro nás byla dílem lidí, kteří v průběhu staletí zaznamenávali své zkušenosti a zkušenosti jiných s Bohem. Činili tak způsobem a výrazivem své doby. Co se předávalo, procházelo prizmatem lidského oka, myslí a srdce.

Biblistky přicházejí s dalšími důležitými poznatky a objevy. Vzniká tak pro všechny nová hermeneutická situace.

1. Podíl žen na tvorbě biblických textů nelze ani dokázat ale ani vyloučit. Opouští se teorie o jednotlivých autorech. Například o novozákonních evan-

geiích se předpokládá, že na jejich textech pracovali smíšené skupiny, složené z mužů a žen.¹²

2. Všichni bibličtí autoři a autorky žili a tvořili v patriarchální, androcentrické společnosti a kultuře. Muži byli v jejím centru, ženy s dětmi na okraji. Tato skutečnost je patrná v biblických písemnostech: užívají androcentrické řeči.

3. Biblistky začaly rekonstruovat biblické dějiny jako dějiny žen a mužů. Vzhledem k nedostatku spolehlivých písemných údajů o ženách jsou tyto rekonstrukce jen tentativní.

Nové pojetí archeologie a mimobiblické písemné prameny k nim poskytl další důležité zdroje.¹³ Celoživotní práce biblistky Elisabeth Schüssler Fiorenzy je zcela průkopnická. Začala ve svém oboru, v biblické exegézi novým směrem. Navazuje na ni samostatným badáním další generace žen a mužů na celém světě.¹⁴ Kvůli vše prostupujícímu androcentismu se biblické texty studují "proti srsti", tj. s metodou podezření (suspicion). Hledají se skryté významy, věnuje se pozornost zámělkám a potlačeným hlasům. Pracuje se s hypotézou, že výsledné texty, které máme v rukou, jsou jen vrcholem ledovce, ukrytého jinak hluboko v moři. V pozadí za texty probíhal zápas. Ukazují na to vedle sebe položené rozporné informace. Přes patriarchální potlačení občas zasvitne osvobozující náboj evangelia, dobré zvěsti o moci lásky v dějinách.

4. Potvrzuje se rozpoznání, že Bible je dvojnásobná kniha. Nacházíme v ní skvělé tradice osvobození, živou naději v Boha spravedlnosti a inkluzivní lásky - a také tradice útisku a pohrdání, které ponižují ženy a jiné nedominantní skupiny. Krásné jest, že se v Bibli zdvíhá silný odpor proti každé rozpoznané nespravedlnosti. Diferenciace mezi biblickými hlasy je nezbytná. Texty, které nepotvrzují plně lidství žen a jiných marginalizovaných skupin, nemohou si činit nárok na to, že jsou Božím zjevením. Je třeba je odmítnout. Biblická teoložka z Kostariky Elsa Tamez konstatuje, že jakýkoliv text, který předpokládá nebo vyžaduje otroctví, útisk, podřízení nebo diskriminaci, je proti Boží vůli. Proto nemůže být normativní. Autorita Bible není pro věřící feministické badatelky samozřejmostí. Pracují s Biblí svobodně a odmítají tlak k literalismu, k uznávání doslovné závažnosti Bible jako celku. Toto fundamentalistické stanovisko se koriguje. Názorný příklad: v řadě církví dosud ženy nemohou vykonávat duchovenskou službu. Jedním z hlavních argumentů proti této spravedlivé věci jsou slova z 1. epístoly Korintským, kterými se ženám v Korintu nařizuje, aby ve shromážděných mlčely (1 Kor 14,35). Takové nařízení ovšem není Boží slovo, ale jen slovo patriarchátu. Je

nutné číst je kriticky. A třeba uvést i slova křesťanů vyznání o tom, že v Kristu padají bariéry mezi muži a ženami, slova také zachovaná biblickou tradicí, v epístole Galatským (3,28).

5. V hrubém obrysu jsme sledovali základní přístupy feministických teoložek. Další Biblí pracují a z ní čerpají v přesvědčení, že chť se obejí bez Bible by znamenalo ochuzovat se o cenné zdroje: o zdroje životní odvahy a neřetivního, genuinálního povzbuzení. Protože v Bibli jsou shromážděny příběhy a obrazy možného života, příběhy naděje a lidské důstojnosti. Nikdo se nemá stát kořistí druhého. V biblické poezii zaznívají tóny radosti a údivu nad podivuhodným stvořením a vábí ke společným chvalám a oslavě.

Za zmínku ještě stojí zajímavá zásada, "číst Biblí s přesností a se zaujetím, odhánět ji 'zlodějům Bible', o kterých mluvil již Thomas Müntzer, a především ji potřebovat."¹⁵

Oč v teologii usilují feministicky orientované ženy? Snad se podařilo alespoň naznačit, že mají na mysli její existenciální náplň. Jde o to participovat na Boží transcendenci. Svobodně a bez záruk úspěchu stát na straně lásky. Všecko, co potřebujete, je láska. Tuto nesentimentální redukci, o které zpravili Beattles, pokládají ženy ve feministických teologických za velmi potřebné rozšíření teologického horizontu. Nejde o nová dogmata, ale je třeba mít zájem o svět, jaký dnes jest.

Poznámky:

- 1 Dictionary of Feminist Theologies / ed Letty M. Russell, J. Shannon Clarkson / Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky 1996, str. 106-116.
- 2 Dorothee Sölle: Liberating Women, In: Conference Reader / vyd. ESWTR / Bristol 1991, str. 43.
- 3 Carter Heyward: The Redemption of God - A Theology of Mutual Relation, University Press of America, Lanham, MD, 1982, str. 199.
- 4 Carter Heyward: Saving Jesus From Those Who Are Right, Fortress Press Minneapolis 1999, str. XV.
- 5 Tamtéž.
- 6 Dorothee Sölle: Gegenwind / Erinnerungen / , Hoffman und Campe Verlag, Hamburg 1995, str. 312.
- 7 Ivone Gebara: Longing for Running Water / Ecofeminism and Liberation / , Fortress Press, Minneapolis 1999, str. 116n.
- 8 Reinhold Boschki, Ekkehard Schuster: Zur Umkehr fähig / Mit Dorothee Sölle im Gespräch / , Matthias-Grunewald Verlag, Mainz 1999, str. 43.
- 9 Dorothee Sölle: Träume mich, Gott, Peter Hammer Verlag, Wuppertal 1994, str. 40n.

- 10 Boschi-Schuster, op.cit., str. 51.
- 11 Carter Hayward: *Touching Our Strength*, Harper and Row, New York 1989, str.185.
- 12 Dorothee Solle-Luise Schottroff: *Jesus von Nazaret*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2000, str. 18.
- 13 Elisabeth Schüssler Fiorenza: *In Memory of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*, Crossroad, New York 1983.
- 14 Fernando F. Segovia / ed./: *Toward a New Heaven and a New Earth*, Orbis Books, New York 2003.
- 15 Dorothee Solle: *Gegenwind*, str. 299.

ROZUM A ZKUŠENOST

KDE SE BERE MATEMATIKA?

Ivan Chvatík

O zvláštním významu matematiky v lidském poznání vědí lidé již dávno. Na jedné straně bylo odedávna zapotřebí něco počítat: ovce, koně, lidi, dny... Na druhé straně bylo potřeba měřit: měřit zemi, především patrně právě v souvislosti s počítáním dnů – v souvislosti s pochopením periodičnosti střídání dne a noci, fází měsíčních, ročních dob. Domnívám se, že to byl právě výslovný myticko-rituální vztah k těmto tajemným, lidský život umožňujícím i ohrožujícím fenoménům, co člověka přivedlo k budování prvních pravidelných staveb, chrámů, jež by umožňovaly tuto periodicitu nějak podchytit, jež by umožňovaly navázat důvěrnější vztah k mocnostem, které se v podobě slunce, měsíce a hvězd s touto periodicitou ukazují na nebi a zcela zřejmě poskytují základní rámec pro všechno, co se děje na zemi. Bylo tedy potřeba měřit zemi, aby bylo možno měřit nebe. Bylo třeba začít s něčím, čemu se později říká *geo-metrie*, aby bylo možno provozovat *astro-nomii*. Brzo se ovšem ukázalo, že opravdová geometrie, geometrie v silném smyslu, není bez astronomie možná. Aby bylo možno měřit, je totiž zapotřebí míry. Ale jak říká Friedrich Hölderlin: „Je na zemi nějaká míra? Není – žádá.“¹ Míru dostáváme z nebe. (To se dobře pochopí, když se vydáme na širé moře).

Primitivní poznatky aritmetické, geometrické a astronomické, mezi nimiž přední místo zaujímá měření a počítání času, mělo tedy lidstvo patrně již v dobách, o kterých téměř nic nevíme, jen se nám z nich dochovávají zbytky staveb, jež nás svými geometrickými charakteristikami uvádějí v úžas. Jsou to doby zahalené oparem daleko později vzniklých mýtů a pohádek. Není proto divu, že ve chvíli, kdy se o těchto pradávných matematických dovednostech začalo výslovně uvažovat a kdy se začaly výslovně systematizovat, byl jejich původ připsán bohům, nebo později lidem božského původu. Jedním z takových byl například Pythagoras.

Připomínkou tohoto jména záměrně soustřeďujeme svou pozornost na to, co se odehrávalo ve starém Řecku. Došlo tam totiž k něčemu v dějinách zcela jedinečnému. Z důvodů, které se ztěží kdy podaří objasnit, začali si lidé tehdy

¹ F. Hölderlin, In *lieblicher Bläue...*, in: *Sämtliche Werke*, Hellingrath, sv. IV, str. 24 nn. Viz též M. Heidegger, *Básnický bydlí člověk*, Praha 1993, str. 87 (2. vyd. Praha 2006, str. 93).